

2003. 4. szám

JEL- KÉP

KOMMUNIKÁCIÓ, KÖZVÉLEMÉNY, MÉDIA

A Magyar Médiaért Alapítvány
és az MTA–ELTE Kommunikációelméleti
Kutatócsoport folyóirata

Szerkesztőbizottság

ANGELUSZ RÓBERT
GÁLIK MIHÁLY
GYÖRGY PÉTER
HORÁNYI ÖZSÉB
TAMÁS PÁL
TERESTYÉNI TAMÁS (*főszerkesztő*)
WESSELY ANNA

Tanácsadó testület

ALMÁSI MIKLÓS
CSEH-SZOMBATHY LÁSZLÓ
CSEPELI GYÖRGY
GEORGE GERBNER
HANN ENDRE
SVENNIK HOYER
HUNYADY GYÖRGY
LEVENDEL ÁDÁM
PETŐFI S. JÁNOS
PLÉH CSABA
ROBERT STEVENSON
TARDOS RÓBERT
VASS LÁSZLÓ

A szerkesztőség címe:

JEL-KÉP

MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport

1064 Budapest, Izabella u. 46.

Tel.: 461-2696, 461-2600

Fax: 461-2690

e-mail: terestyeni@izabell.elte.hu

Tördelés és sokszorosítás BIP

HU ISSN 0209–584X

TARTALOM

MÉDIA

Gosztonyi Gergely: A KÖZSZOLGÁLATI MÉDIAFELÜGYELET EURÓPÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGON	3
Székely Mózes: A MÉDIA HATÁSA A VILÁGPROBLÉMÁK ÉRTELMEZÉSÉRE A KÖZGONDOLKODÁSBAN	27
Urbán Ágnes: A NÉZŐ TERMÉSZETE, AVAGY AZ INTERAKTÍV TELEVÍZIÓZÁS PIACI FOGADTATÁSA	47

KITEKINTÉS

Tagai Imre: VALÓSÁG ÉS „VIRTUÁLIS VALÓSÁG”	61
--	----

MŰHELY

Mátay Melinda: FIATAL ÉRTELMISÉGIEK SZOCIALIZÁCIÓJÁRÓL	71
--	----

TALLÓZÓ

KOMMUNIKÁCIÓELMÉLET ÉS TÖRTÉNETÍRÁS (Faragó Péter)	91
--	----

Gosztonyi Gergely

A KÖZSZOLGÁLATI MÉDIAFELÜGYELET EURÓPÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

„Na de ki lát esélyt arra, hogy a parlamentben lévő és hosszú ideig ott maradó miniszterek, pártok le fognak ülni egymással, és okosan, normálisan, megegyező hangnemben azt fogják mondani, hogy... tessék. És nem fognak belekötni az élő fába, minden részletkérdésbe és feltuningolni a saját keserűségüket... tehát nekem csak rossz forgatókönyvem van” – hangzott el nemrég egy közszolgálatiásról rendezett minikonferencián.

Hogy igaza van-e, hogy kinek van igaza vagy egyáltalán igaza van-e valakinek: ennek kiderítése ezen írás célja. Körüljárni a közszolgálatiás kérdéskörét, mítosztát; megnézni, hogy Európa nyugati felén hogy és milyen módon rendezik ezt a kérdést, milyen jogszabályok, belső etikai normák szabályozzák a közszolgálatot; milyen formák léteznek hazánkban és más országokban a közszolgálati médiumok felügyeletére, és hogy ezek a módok, módszerek mennyire harmonizálnak hazánkban az Európai Unióhoz való csatlakozása tekintetében az EU szabályrendszerével, ajánlásaival, megállapodásaival.

MÉDIA ÉS KÖZSZOLGÁLATISÁG

A közszolgálatiás fogalma

Az emberek nemcsak szórakoztatást várnak el, hanem minőségi műsorokat, minőségi újságírással szerzett információfeldolgozást és színvonalas kulturális műsorokat is – ezeket legtöbbször a csak nyereség által vezérelt kereskedelmi csatornáktól nem kapják meg. A közszolgálatiás így nem elavult, idejétmúlt fogalom, hiszen az emberek fenti elvárásait egy közszolgálati csatorna ki tudja (ki tudná) elégíteni. Mi tehát a közszolgálatiás? Mit jelent ez a fogalom, amire előszeretettel hivatkoznak sokan, amit a mindent előzőnlő kereskedelmi monopóliumok ellensúlyának vagy legalábbis erre irányuló próbálkozásnak, lehetőségnek tartanak?

Kiindulópontként nézzük meg Bajomi-Lázár Péter összegzését e kérdéskörben: „A közszolgálati média a politikai intézményrendszer része, és mint ilyen *politikai szocializációs, kultúrákövetítő és nemzeti integrációs* feladatokat lát el.”¹ *Politikai szocializációs szerepet*

tölt be, hiszen elviekben viszonylagos függetlenséget élvez, mert működése nagyrészt az előfizetési díjakra épül, és csak kisebb hányadát adja a közvetlen állami, azaz szintén közpénzekből adott támogatás. A társadalom egészének megszólítására törekszik, azaz részrehajlás nélkül, objektív módon tájékoztat, ezzel elősegítve a bölcs, megfontolt döntéseket. *Kulturaközvetítő* szerepe az úgynevezett magas kultúra terjesztésében áll, ezzel is csiszolva, emelve az állampolgárok ízlését. *Nemzeti integrációs* feladata pedig tetten érhető abban, hogy vitafórumként szolgál a társadalom különböző csoportjai (beleértve a demokratikusan választott hatalmat, azaz a kormányt is) számára, ahol az érvek és ellenérvek során konszenzus alakulhat ki a nemzetet érintő fontosabb kérdésekben.

Második lehetséges kezdőpontként megnézhetjük, hogy mit gondolnak az európai politikusok e kérdésben: 1994-ben az Európa Tanács Prágában rendezte meg a kommunikációs miniszterek konferenciáját,² és előtte arra kérte a tagállamokat, hogy egy kérdőív kitöltésével számoljanak be a közszolgáltatáság jelentéséről. A válaszok összesítése után a következő *főbb ismérvei* vannak a közszolgáltatáságoknak:

- a) közszolgálati műsorszolgáltató az a szervezet, amelyet a törvény ekképpen definiál;
- b) jogosultság az országos frekvenciák államilag garantált használatára;
- c) közpénzekből való finanszírozás;
- d) törvényben meghatározott típusú és mértékű kereskedelmi tevékenység végzése;
- e) állami szervektől való függetlenség;
- f) kötelezettség a lakosság univerzális ellátására;
- g) hazai, illetve európai gyártású műsorok mennyiségeinek, arányainak betartása;
- h) tartalmi kötelezettségek, például:
 - magas minőségi szint betartása, amely viszonyítási alapot nyújt a társadalom számára, azaz az értékek bemutatása,
 - összkínálat sokfélesége,
 - kulturális örökség ápolása, nemzeti és kisebbségi identitás erősítése,
 - a tájékoztatás és a hírközlés átfogó, objektív, pártatlan és tárgyyszerű,
 - vallási műsorok sugárzása,
 - közérdekű információk sugárzása.

Harmadiknak pedig érdemes megnézni, hogy mit ír erről a magyar médiatörvény.³ Először is ki szolgáltathat közszolgálati műsort? A törvény szerint

1. a közműsor-szolgáltató (nem állami műsorszóró, amely többségében közszolgálati műsort sugároz) és

2. a közszolgálati műsorszolgáltató.⁴

A törvény szerint műsorszolgáltatási szabályzat kell hozzá mindkét esetben, és az, hogy többségében közszolgálati műsorokat sugározzon (a közszolgálati műsorszolgáltató ezenfelül közpénzekre jogosult, és társadalmi felügyelet alatt áll, ezen írás ezzel a második típussal kíván csak foglalkozni⁵). Feltehetjük a kérdést: mi az a közszolgálati műsor? Olyan „műsor, melyben a közszolgálati műsorszámok meghatározó szerepet játszanak, és amely a műsorszolgáltató vételkörzetében élő hallgatókat, nézőket rendszeresen tájékoztatja közérdeklődésre számot tartó kérdésekről” (2. § 18.).

A fentiekből is kiténik talán, hogy a közszolgáltatáság fogalmának nincs jelenleg egy-egy, egymondatos rövid definíciója. Ez abból is kiderül, hogy maga a törvény is csak példálózó felsorolást ad, amelyre a „különösen” szófordulat is utal a törvény szövegezésében. Az egyik tábor úgy véli, hogy a problémát megoldaná, ha lenne egy rövid meghatározás, míg a másik oldal azzal érvel, hogy ilyen sokrétű fogalmat nem lehet definícióba foglalni,

hiszen azzal szükségszerűen leegyszerűsíténénk, azaz vesztené sokszínűségéből. E kérdés eldöntése még várat magára, az európai országok szabályozása sem egységes e kérdésben.

Egyértelműnek tűnik azonban az itt felsorolt definíciókból, hogy olyan műsorkínálatot kell produkálni a legszélesebb közönség számára, amit a piaci erők maguktól nem produkálnának, és ami nyitott a társadalom minden rétege felé. Ezek kivitelezése azonban majdnem minden európai államban más és más.

Köz és szolgálat

A közszolgálatosság korai szakaszában, a XX. század elején a nagyobb társadalmi problémák, a minőség mindenkifelettsége, a nemzeti értékek, kultúra, szellemiség propagálása került a közszolgálatosság feladatkörébe. A szolgáltató állam megjelenésével nyilvánvalóvá vált, hogy az állami hatalom gyakorlásának a köz érdekében kell történnie. A közszolgálatosság ekkor az egész nemzetet próbálta szolgálni, de nem a társadalom igényeit felmérve, hanem egyfajta kultúrmissziót betöltve, a társadalom jobbítását és felemelését tűzve ki fő célul.

A problémák akkor kezdődtek, amikor mindenki számára világossá vált, hogy a közvalódi komplex társadalmat takar, rengeteg érdekléssel és még több értékkel, amelyek mindegyike kifejtésre vár. Úgy tűnt, hogy a közszolgálat által nyújtott műsorkínálat nem fedti a társadalom igényeit, így az ezt követő kétirányú folyamatok a társadalmi igények felismerésén alapultak. Egyrészt a hagyományos közszolgálati műsorszolgáltatók helyét modernebb elveken nyugvók vették át, másrészt megjelentek a kereskedelmi adók, amelyekre kezdetben úgy tekintettek, mint a tömegizlés kiszolgálóira, azaz a közszolgálati média ősi ellenségére.

Az 1. táblázatban⁶ jól láthatóak e három típusnak a főbb különbségei.

1. táblázat

	Hagyományos közszolgálati	Modern közszolgálati	Kereskedelmi
<i>Témája</i>	Közszféra	Emberck	Hallgatók
<i>Megszólítottjai</i>	Nemzet	Polgártársak	Piac
<i>Közönsége</i>	Állampolgárok	Egyénck	Fogyasztók

A kereskedelmi adók sikere azt vetette fel, hogy a közszolgálati adókon uralkodó mérce magasabbra volt helyezve, mint az a közönség igényei alapján elvárható lett volna. A közszolgálati adóknak tehát változásokra volt szüksége a versenyben maradáshoz: jobban kell alkalmazkodnia a közönséghez, és nemcsak a saját nézőihez, hanem azokhoz is, akik a verseny megjelenésével a kereskedelmi adókat választották. A tömeg „entertainment” helyett „infotainment”-re vágjuk: gyorsan felfogható hírekre, ellazulásra, harsány show-műsorokra van szüksége; a hagyományos közszolgálati adó nevelő-tanító szándéka már nem elégséges a megváltozott világban.

Bár különböző változások történtek, de azok a hangok nem halkultak, amelyek afelől érdeklődtek, indokolt-e a lakosság nagy része számára partikuláris magas kultúrát sugárzó közszolgálati adókat közpénzből finanszírozni. Akik e kérdést felvetik, azok egy nagyon

fontos dologról feledkeznek meg, mégpedig arról, hogy a tömegízlést kiszolgáló, a pénzszerzés által vezérelt kereskedelmi adók egyenműsorai nem képesek kiszolgálni mindenkit, hiszen vannak olyanok, akik nem akarnak a tömeggel együtt haladni. Különösképpen igaz ez akkor, ha figyelembe vesszük John Keane megállapítását, miszerint „időnként mindnyájan tartozunk ilyen vagy olyan kisebbséghez, némelyek pedig eredendően odatartoznak”.⁷

A közszolgálati média rövid története

A közszolgálati média történetét Európában két korszakra lehet osztani: az első korszak az idilli aranykor, majd a második korszak a hanyatlás ideje. Kezdetben a rádiók, majd később a televíziók mind államiak és közszolgálatiak voltak, vetélytárs nélkül. Hallgatottságuk, majd nézettségük nagy, ennek következtében presztízsük megingathatatlan egy jó darabig. A hatvanas évek végén, hetvenes évek elején kezdődő hanyatlás oka többek között az állami monopólium felszámolása és ennek közvetlen folyományaként a kereskedelmi műsorszolgáltatók előbb szórványos, majd tömeges megjelenése és az igazi piaci verseny beindulása.

Mi történt addig, amíg a közszolgálati média haladt a maga útján? A világ teljesen megváltozott. Megváltozott a társadalmi, politikai, kulturális környezet, megváltoztak a szépen hangzó elvek, kicserélődtek a döntéshozók, új generációk nőttek fel, új vezérgondolatokkal, és jelentősen fejlődött a műszki háttér. Megnőtt az életszínvonal, csökkent a munkaidő, és ezzel párhuzamosan növekedett a szórakozásra fordítható idő. A közszolgálati média ezeknek a kihívásoknak képtelen volt megfelelni. A közszolgálatosság így végzetes csapdába került: a szépen hangó elvek mellett végeznék a feladatát, de egyre kevesebb meg- és egyetértéssel találkozik ez a megváltozott társadalom részéről. Pozitív példák természetesen vannak, ám a közszolgálatosság mégis valami más, mint amit eddig elvártunk. A mindenható közszolgálati médium mítosza töredezni kezdett, a válság begyűrűzött, és tart a mai napig is. Valamit tehát tenni kell, tenni kellene, gondolták sokan.

Az állami ellenőrzés

Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a liberális értelemben vett sajtószabadság – ami éppen az állami beavatkozás tilalmát jelenti – kialakulása akkor történt, amikor a technikai eszközök még nem voltak olyan fejlettek, mint jelen korunkban, így természetesen más elvek és más szabályozás volt szükséges. A sajtószabadságot akkoriban elsősorban az állam tartalmi be nem avatkozása biztosította, azaz a vélemények és a közérdekű információk szabadon cserélődhettek az állampolgárok között a sajtó útján. Az elektronikus tömegkommunikációs eszközök fejlődésével azonban merőben új szabályozás igénye merült fel, amiben az államnak már nemcsak beavatkozási korlátai vannak, hanem a sajtószabadságot tevételesen is védenie kell, aminek a fő eszköze a jogi szabályozás.

Az állami ellenőrzés, illetőleg felügyelet vizsgálata során három komplex és egymással szorosan összefüggő szempont vizsgálata szükséges:

1. önszabályozás,
2. jogi szabályozás,
3. befolyásolás (politikai és gazdasági).

Önszabályozás

Jogpolitikai alapvetés, hogy a jog önmagában nem képes megfelelően rendezni egy adott élet- vagy társadalmi viszonyt, viszont nélküle sem lehetséges ugyanez.⁸ A jog ugyanis jelentős és nélkülözhetetlen tényező, de nem kizárólagos társadalmi szabályozóeszköz. A média területén különösen fontos szerepük van a társadalmi szabályozó rendszerek egyéb elemeinek. Ezek közül – mint a legjelentősebbeket – szeretném kiemelni az önszabályozás és az etika kérdéskörét, de megemlíthető még a szokás vagy az erkölcs is.

Az önszabályozás szoros összefüggésben áll az önkorlátozással, ami fejlett demokráciában az egyik vezérlő elvek egyike szokott lenni. Önkorlátozás nélkül ugyanis nem lehetséges önszabályozás, hiszen a jogok és kötelezettségek mindig mások jogainak és kötelezettségeinek csorbításával vagy sérelmével járhatnak. Jó példa erre a BBC etikai kódex-rendszere, ami ha nem is szükségtelenné, de kiegészítő forrássá teszi az amúgy elsődleges forrásnak számító jogszabályokat, ugyanis az etikai kódexek szerepe sokkal jelentősebb, mint elsőre hihetnénk. E kódexek töltik meg tartalommal az önszabályozást, ezekben ugyanis nemcsak jogokat, hanem önként vállalt kötelezettségeket is lefektetnek.

Ebből következően álláspontom szerint az állami szabályozásnak csak mint keretnek kellene funkcionálnia a média területén. Úgy gondolom, hogy a technika követetetlen sebességű fejlődése miatt a szabályozás igen hamar elavulhat. A magyar médiatörvény technikai jellegű szabályai mutatják, hogy 1995-ben alig gondolt valaki a szabályok megalkotásánál az internetre vagy a mai technikai lehetőségekre, pedig a szabályok megalkotása csak nyolc éve történt. A keret jellegű tartalmi szabályozást indokolná az is, hogy a médiapiac aktív résztvevői – mivel jobban ismerik a napi működési mechanizmusokat – jobban ki tudnák e kereteket tölteni, mint a politikai jogalkotók.

Jogi szabályozás

A médiajogi szabályozásra vonatkozó eszközök tekintetében tehát – mint azt fentebb láthattuk – a jogi szabályozás önmagában nem elegendő, de mindenképpen szükséges. Szerte Európában a jog eszközeivel szabályozzák a médiát, külön hírközlési, távközlési, műsorszórás, internetes, sajtó, vagy médiajogi törvényeket alkotva. Az is tény viszont, hogy Európában sem találunk egységes szemléletet, azaz még a hasonló körülmények között lévő államok is máshogy szabályozhatják ugyanazt a területet. Nincs azonban vita a jogi szabályozórendszerek szükségességéről. A kérdés tehát nem az, hogy kell-e jogi szabályozás, hanem az, hogy ez a jogi szabályozás milyen formában valósuljon meg. Szükség van-e külön sajtó- és médiatörvényre, vagy egy törvény keretein belül kell ezeket szabályozni? Szükség van-e az internet szabályozására, bele kell-e foglalni a technikai feltételeket is, vagy csak az elméletiket?

Az alapvető kérdés, amit meg kell válaszolni, az az, hogy szükség van-e külön törvényre a rádiózásra, a televíziózásra, illetőleg a sajtóra, vagy e kérdéseket rá kellene-e hagyni a polgári, büntető- vagy a versenyjogi szabályozásra. Úgy vélem, hogy nem pusztán jogtechnikai kérdésként merül fel az, hogy ezeket a médiumokat külön törvényekben szabályozzák. Az elkülönülő szabályozás inkább abból a felismerésből fakad, hogy a már létező és majd megalkotandó technológiák olyan elkülönült és speciális entitásokat képeznek, amelyeknek elkülönült szabályozása indokolt. E kérdések azonban ezen írás témájától messzire vezetnek, de meggyőződésem, hogy ezekre a problémákra a médiajognak meg kell majd találnia a választ.

Politikai és gazdasági befolyásolás

A közszolgálati *politikai befolyásolásáról* érdemes megjegyezni, hogy – átnézve több európai ország szabályozását – számomra úgy tűnik: alapvetően idealisztikus elképzelés, hogy a politika, azaz a pártok kizárhatók lennének a közszolgálati médiumok felügyeletéből. Nem található ugyanis olyan európai szabályozás – még az általunk nagyra tartott, a demokrácia játékszabályait sok éve gyakorló államokban sem –, ahol a politikai pártoknak ne lett volna valamilyen szerepük a felügyelet terén. Az állami befolyásolás főterepe (valószínűleg a történelmi meghatározottság és a technológiai fejlődés miatt is) mindig a rádiózás és a televíziózás marad, azaz a nyomtatott sajtóban kevésbé kell tartani a közvetlen állami kontrolltól. A lényeg tehát véleményem szerint nem a pártok kizárása a folyamatból, hanem annak elérése, hogy a pártok befolyása csökkenjen le egy kívánatosnak tartott, azaz minimális szintre.

A közszolgálati *gazdasági befolyásolhatóságát* nem kívánom külön elemezni, csupán néhány megjegyzésre szorítkozom. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a gazdasági befolyásolásra annál nagyobb az esély, minél átláthatatlanabb a jogi szabályozás. A nem egyértelmű, hézagokat hagyó jogi szabályozás következtében válhatnak átláthatatlanná és ellenőrizhetetlenné a gazdasági műveletek. A közszolgálati elszámoltathatóságot ezért a gyakorlat úgy alakította, hogy minél kevesebb (lehetőleg semennyi) olyan pénz áramoljon a közszolgálati intézmények kasszájába, aminek nem lehet pontosan tudni az eredetét.

Az átláthatóság követelményét az indokolja, hogy a közszolgálati médiumok állami, költségvetési forrásokból működnek. A közszolgálati média elsődleges bevételi forrása az úgynevezett előfizetési díj, amit a törvény erejénél fogva rónak ki a háztartásokra. Ezenkívül pedig bevételként jelentkezhet bármilyen formájú vagy mértékű állami támogatás. A gazdasági függetlenség pedig elválaszthatatlan a politikai függetlenségtől, hiszen mindaddig, amíg egy intézmény nem tud megállni gazdaságilag a saját lábán, és rászorul a költségvetés támogatásra, addig nem várható el tőle, hogy pártatlan maradjon. Kiváltképpen nem várható el ez olyan országokban, ahol a demokrácia játékszabályai még nem teljesen kiforrottak.

A 2. táblázatból látható, hogy az Európai Unió országaiban jelenleg hogyan oldják meg a közszolgálati műsorszolgáltatók finanszírozását. A táblázatból kitűnik, hogy nincs egységes szabályozás, de az előfizetési díj három ország (Spanyolország, Görögország és Portugália, azaz a déli államok) kivételével jelentős bevételi forrásnak minősül.

Ha a fentiek fényében az előfizetési díj⁹ jelenlegi magyarországi helyzetét vizsgáljuk, érdekes következtetés adódik. A 2002-es választásokon nyertes szocialista vezetésű kormány a költségvetési törvény nyári módosításában átvállalta minden állampolgártól az előfizetési díj megfizetését. Álláspontom szerint alkotmányosan is aggályos az a kérdés, hogy egy kétharmados törvényt egy feles törvénnyel módosítanak, de veszélyesebbnek tartom azt, hogy ezzel a módosítással – egy gyors politikai siker kedvéért – megszűnt a magyar közszolgálati televízió az a lehetősége, hogy gazdaságilag a saját lábára álljon, és gazdálkodása idővel a költségvetési forrásoktól függetlenül is rentábilissá váljon. Abban a helyzetben, amikor a pénzforrást a politika „kezeli”, pártatlanságot és függetlenséget elvárni a közszolgálati médiától sajnos abszurd ötletnek tűnik.

Finanszírozás módja	Közszolgálati műsorszolgáltatók
Előfizetési díj	BBC (Egyesült Királyság) DR (Dánia) VRT (Belgium) YLE (Finnország) SVT (Svédország)
Előfizetési díj és reklám	ZDF (Németország) Reklám maximum húsz percen naponta, és az is csak este 20.00 előtt ARD (Németország) Reklám maximum húsz percen naponta, és az is csak este 20.00 előtt RTE (Írország) NOS (Hollandia) ÖRF (Ausztria) TV2 (Dánia)
Előfizetési díj, reklám és állami támogatás	France TV (Franciaország) RAI (Olaszország) RTBF (Belgium)
Reklám és állami támogatás	RTP (Portugália)
Reklám és az államadósság egy meghatározott százaléka	RTVE (Spanyolország)
Reklám és a villanyszámlák egy bizonyos százaléka	ERT (Görögország)

A KÖZSZOLGÁLATI MÉDIAFELÜGYELET EURÓPAI SZABÁLYOZÁSA

RAI vagy BBC? – így szokott hangzani az unalomig ismételt kérdés. A jó vagy a rossz tanuló, a szépség vagy a szörnyeteg, a két véglet. Természetesen ez a valóságban és a gyakorlatban nincs így, vagy nem pontosan így van. A kép, mint soha az életben, nem olyan tiszta és egyértelmű, mint az elméletben. Úgy tűnik, hogy nem létezik általános recept az úgynevezett „jó” közszolgálati műsorszolgáltatás működtetéséhez. Nem hiszem, hogy létezhet jó, illetve rossz szabályozás: minden egyes országot külön meg kell vizsgálni, hogy láthassuk a hasonlóságokat és a különbségeket. Az alábbi elemzés természetesen kiemelt szerepet szán a két véglet bemutatásának, ám úgy gondolom, hogy nem engedhető meg az, hogy ebből általánosítsunk. Ezért a többi európai ország közszolgálati médiahelyezete és közszolgálati médiafelügyelete is a vizsgálat tárgyát kell képezze. Helyszűke miatt

sajnos nincs lehetőség minden egyes nyugat-európai ország szabályozásának behatóbb elemzésére, de a bemutatott országok gyakorlata modellértékű. Az angol és az olasz megoldáson kívül a két legnagyobb európai ország (Franciaország és Németország) szabályait, és a skandináv példa reprezentálására Dánia megoldásait fogom közelebbről megvizsgálni.

Egyesült Királyság

A mintagyerek, az éltanuló, a közszolgálati ethosz megalkotója, azaz a BBC (British Broadcasting Corporation). Az a BBC, amelynek neve számos külföldi országban egyenlő a közszolgálatissággal.

A BBC-t (akkor még British Broadcasting Company néven) 1922-ben alapította hat magánvállalat. 1926-ban jelentős változás történt mind az elnevezésben, mind a tulajdonosi összetételben: az állam felvásárolta, és nevének utolsó betűjét meghagyva, azt a mai napig használatos Corporationra változtatta, így a BBC valódi közintézménnyé vált. A közszolgálativá váláshoz kedvező feltételeket biztosított, hogy a társadalom egészét szolgálta, illetve az, hogy – bár az állam a tulajdonosa – a rádiótársaság szervezetileg független a kormánytól. A BBC így igen kedvező helyzetbe került: anyagilag és politikailag függetlenné, gazdasági helyzete stabilná vált, és természetesen történelmi monopóliuma volt a műsorszórás tekintetében. Lord John Reith, az első igazgató nekiláthat tehát a közszolgálatosság modelljének megfogalmazásához, amely nála a következőképpen hangzik: „A fő cél a hallgatók oktatása és felemelése.”¹⁰ Ezek voltak a „boldog békeidők”: a prosperitás és felemelkedés korszaka. A közszolgálat válságával azonban együtt járt a BBC átszervezése is, és a BBC igen jelentős utat tett meg e téren. Racionalizálta szervezeti struktúráját mind a műsorok, mind a műsorkészítők tekintetében, ami például azt is jelentette, hogy 1986 és 1993 között hatezer állás szűnt meg a BBC-nél.

Anyagi értelemben a jelenlegi rendszer szerint a törvény által adóként meghatározott előfizetési díjak¹¹ egészen 2006. december 31-ig fennmaradnak, de az azt követő rendszernek már a digitális világ kihívásaira is válaszolnia kell. (A digitális műsorszórásban már megoldható, hogy a hallgató akkor fizessen és annyit, amikor és amennyit hallgatja, illetve nézi az adott szolgáltató adását.) A politikai beszámoltatás megértéséhez érdemes és szükséges felidézni a brit közszolgálatosság jogi rendszerét.

A BBC jogi státusát leginkább az úgynevezett – az interneten is olvasható – Royal Charter, vagyis a Királyi Charta állapítja meg, melyet formálisan az angol király(nő), valójában a parlament bocsát ki. A charta általános elveket tartalmaz a műsorszolgáltatásról, és alapjául szolgál a szerte a világban csodált belső szakmai-etikai kódexeknek, melyek a részletes szabályokat fektetik le. A parlament dönt a műsorszolgáltatási engedély (licence) megújításáról, és állapítja meg az előfizetési díj összegét, tehát közvetetten befolyásolni tudja a közszolgálati műsorszórók működését. Azonban ez csak elvi lehetőség, az angol hagyományok alapján kialakult *gentlemen's agreement* szerint a kormány nem él ezzel a lehetőséggel. Mint ahogy nem él azzal a lehetőséggel sem, hogy erővel nevezze ki a BBC Kormányzótanácsát,¹² hiszen bár formálisan lehetősége lenne rá, hogy a parlamenti többsége alapján kinevezze a 14 tagot (elnök, elnökhelyettes és maximum 12 tag), azokat mégis mindig a kormány és az ellenzék közösen delegálja a törvény szellemének megfelelően. A testületbe nemcsak politikusok kerülnek, hanem szakemberek is a kultúra, a tudomány vagy a közélet általánosan elfogadott szereplői közül. Ez a testület havonta ülészik, az ezekről ké-

szült jegyzőkönyv pedig természetesen nyilvános, így a Kormányzótanács elszámoltatható a döntéseiről.

A Kormányzótanács Főigazgatót (Director-General) választ, aki a BBC valódi, napi működését irányítja, és az aligazgatókkal együtt a Végrehajtó Bizottság (Executive Committee) tagja. Ez a bizottság felügyeli a pénzügyi mérleget is, amelyről havonta jelentést küld a Kormányzótanácsnak, így az szinte napi képet kaphat az általa felügyelt szervezet működéséről.

A közszolgáltatásigot a BBC a következőképpen értelmezi:¹³

- a BBC biztosítja az állampolgárok azon jogának érvényesülését, hogy jól tájékozottak legyenek, és ezáltal garantálja a „nemzeti párbeszéd” egészséges fejlődését. A BBC felelős azért, hogy a kiemelkedő jelentőségű bel- és külpolitikai eseményekről bárki pártatlanul és objektíven tájékozódhasson;
- a BBC feladata kielégíteni a többféle népet, kultúrát, értékrendet magába olvasztó egykori Brit Birodalom leszármazottainak spirituális, vallási, jogi, erkölcsi érdeklődését és igényeit, megtalálni a hangot azokkal a kisebbségekkel, amelyekre nem figyelnek a profitorientált adók;
- a BBC kötelessége, hogy a világ számára betekintést adjon a brit nemzet életébe, ugyanakkor kitekintést nyújtson a britek számára is, elősegítve ezzel egymás jobb megértését.

Úgy tűnik, hogy a BBC – amelynek jelenleg két országos televíziós csatornája (regionális alosztályokkal), öt országos rádiócsatornája, kábel- és digitálistelevisió-szolgáltatása és több mint negyven helyi rádiócsatornája van – sikerrel vette a közszolgáltatásigot fenyegető legnagyobb akadályt: fel tudta venni a versenyt az egyre fejlettebb technológiával rendelkező kereskedelmi médiával, és piacképessé tette magát. Ennek egyik fontos lépcsője volt egy olyan médiafelügyeleti rendszer kidolgozása, amely elszámoltathatóvá teszi a közszolgáltatási médiát, és az adófizetők nem érzik úgy, hogy befizetett pénzük egy feneketlen pénznyelő zsák mélyén landol.

Olaszország

A jó tanuló után Karinthynál is a rossz tanuló felel. Ennek a képnek pedig tökéletesen megfelel a közszolgáltatási műsorszolgáltatás Olaszországban, ahol ezeket a csatornákat szinte semmi nem különbözteti meg kereskedelmi társaiktól. Közszolgáltatási etikáról, ha nagyon rosszindulatúak akarnánk lenni, azt mondhatnánk, hogy nem is hallottak, a politikai és a médiaelit összenövését, egybefolyását pedig nap mint nap hallhatjuk a hírekben.

Mint feljebb láthattuk, a század első évtizedeiben nem volt meglepő, hogy az állam jelentős befolyást gyakorolt a műsorszolgáltatókra, mivel azok vetélytárs és frekvencia híján monopóliumot élveztek. Így volt ez Olaszországban is, ahol a fasiszták 1927-ben vonják irányításuk alá a műsorszórókat, és Olasz Műsorsugárzó Egység¹⁴ néven a politikai propaganda szolgálatába állítják. Műsorait a fasiszta Sajtó- és Propagandaminisztérium felügyelte, vezetését a párt első titkára vette át, azaz totális médiafelügyeletet valósítottak meg e téren. 1946-ban, a háború elvesztését követően a közszolgáltatási adókat is átalakítják, és a ma is használatos RAI (Radio Audizione Italiane, majd később Radiotelevisione Italiana) néven működnek tovább. Felügyeletüket két szerv látja el: az egyik egy parlamenti bizottság, ahol az összes párt képviselteti magát, a másik pedig egy parlamenttől független kulturális bi-

zottság, ahol az olasz kultúra jeles szereplői kaptak helyet. E két bizottság hatásköre nem volt mindig tisztázott, így számos feszültséget okozott az olasz közszolgálatnak.

1975-ben hozták meg azt a törvényt, amely a szakmai bizottság rovására bővíti a parlamenti bizottság felügyeleti hatáskörét, így azóta e testület látja el az állami műsorszolgáltatók általános felügyeletét, és nevezi ki a RAI Igazgatótanácsának tagjait. A törvény életbelépése óta évről évre jelentős probléma volt, és az jelenleg is, hogy a parlamenti erőviszonyok rányomják bélyegüket a közszolgálatra. Azé a párté ugyanis a döntő szó, amely nagyobb létszámban képviselheti magát a bizottságban (amelynek, mint láttuk, szinte kizárólagos hatásköre van a ki-nevezések terén), így a közszolgálati média felügyelete végletesen átpolitizált. Márpedig az ötfős bizottság a törvény szerint három kormánypárti és két ellenzéki képviselőből áll.

A közszolgálati média ilyen erős állami, illetőleg kormányzati felügyelete, mint ami Olaszországban figyelhető meg, ritka máshol Európában. Nem véletlen, hogy a másik végletként emlegetik az angol példával szemben, hiszen itt az állam, pontosabban megfogalmazva a kormány dönt minden fontosabb, a közszolgálatot érintő kérdésben a fentebb már említett bizottságon keresztül.

A nyolcvanas években magánadók (főképp rádiók, de apróbb televízióállomások is) százai jelentek meg Olaszországban, ami megingatta, majd ledöntötte a RAI monopóliumát. Az olasz Alkotmánybíróság ugyanis 1976-ben kimondta, hogy mindenkinek biztosítani kell az önkifejezés jogát szóban, írásban vagy más úton. A RAI vezetése és a politika pedig annak ellenére kapkodni kezdett, hogy a döntés csak és kizárólag a helyi csatornákra vonatkozott, tehát az állami monopólium megmaradt. A RAI mégis rossz döntések sorozatával¹⁵ az esélyét is eljátszotta, hogy visszanyerhesse elvesztett pozícióit, a helyi adók ugyanis társasággá tömörültek, így el tudták érni az országos lefedettséget. A magánadók azonban politikailag kevésbé voltak befolyásolhatók, így sok országhoz hasonlóan Olaszországban is a közszolgálati média maradt a politika utolsó „szócsöve”, amit nem tudott kiengedni a kezéből.

Az olasz média utolsó két évtizedét végigkíséri a kereskedelmi és a közszolgálati médiakoncentrációk elleni – többnyire sikertelen – küzdelem (elég, ha csak a közszolgálat jelenlegi „gazdájára”, a leghíresebb olasz médiatulajdonosra, Silvio Berlusconi gondolkunk). „Berlusconi el van szánva arra, hogy megvalósítsa programját, anélkül, hogy elfogadná a kompromisszum elvét, ami a korábbi olasz politikai élet valódi védjegye volt” – írja róla a *Le Monde*.¹⁶ És Berlusconi jelen pillanatban majdnem a 90%-át felügyeli közvetlenül vagy közvetetten az olasz televíziós piacnak. Három országos kereskedelmi csatornája mellé ő nevezi ki a kormánytöbbség vezetőjeként az Igazgatótanács elnökét, így közvetve befolyásolni tudja a RAI csatornáit.

Paolo Mancini egy 1991-es tanulmányában négy olyan alapvető jellegzetességét emelte ki az olasz médiának, amelyekkel a legjobban lehet jellemezni az olasz és a brit médiapiac különbségeit, és amelyeket fentebb már bemutattunk:

„1. A média szoros állami ellenőrzés alatt áll, akár közvetlenül, mint az állami tulajdonban lévő televíziók esetében, akár közvetetten, mint az állami tulajdonban lévő és gazdaságilag támogatott lapok esetében.

2. A pártokhoz való kötődés szoros, az irányukban megnyilvánuló szerkesztési részrehajlás erős.

3. A politikai és médiaelit összefonódása szoros.

4. Nincs közmegegyezésen alapuló és közösen elfogadott szakmai etika az újságírók között.”¹⁷

Az új törvény, amely megoldhatná a közszolgálat teljes politikai kontroll alá vonásának megszüntetését,¹⁸ azonban egyre csak késik, hiszen a nemzeti konszenzus már régen felbomlott Olaszországban a médiakérdéseket illetően.

Franciaország

Az állami ellenőrzés Franciaországban a nyolcvanas évek előtt jóval erősebb volt, mint az olaszoké: a második világháború után teljes állami műsorszórási monopóliumot vezettek be. Az okok itt is hasonlóak (legitimizáció, konszolidáció, háború utáni buzdítás). A felügyeletet gyakorlatilag a kormány látta el a közszolgálat felett, bár formálisan az Információs Minisztérium alá volt rendelve. A monopólium megsértőire 1978-tól jelentős pénzbírság (százezer francia frank) vagy egyéves letöltendő börtönbüntetés vár. A monopólium megdöntésére azonban ennek ellenére sem kellett sokat várni: egyre-másra jelennek meg az úgynevezett kalózkodók, itt is ekkor még főleg rádióadókat kell érteni ezen. A politika azonban egészen François Mitterrand köztársasági elnökké válásáig erős érdekérvényesítési hatalomként jelenik meg a média terén, mindennél erősebben érvényesítve az államérdeket. 1981-ben azonban érezhetően megmozdul valami a francia médiapiacra: új médiatörvény születik (1982 – „Fillioud”-törvény), megszűnt a magánszolgálat rendőrségi zaklatása, és – ami a dolgot szempontjából a legfontosabb – a közszolgálati médiafelügyeletet az Audiovizuális Kommunikációs Főhatóság¹⁹ látta el ettől az időponttól kezdve. Ennek tagjait kilenc évre választják, és ez a testület felelős a közszolgálati média függetlenségéért.

Nem egészen négy év múlva az akkor nyertes jobboldal feloszlatja a Főigazgatóságot, és helyébe az Országos Kommunikációs és Szabadságjogi Bizottságot²⁰ léptette. 1988-ban pedig a jobboldalt váltó baloldal szünteti meg a Bizottságot, és alapította meg a ma is működő Audiovizuális Főtanácsot,²¹ a CSA-t. Az egymást váltó szervezetek csak nevükben különböznek egymástól, hatáskörük és feladatuk nagyrészt azonos. A közszolgálati médiafelügyeletet tehát Franciaországban a CSA látja el, amely annak a függetlenségéért és a pártatlanságáért felelős. A Főtanácsnak kilenc tagja van: három tagot a köztársasági elnök, hármat a szenátus elnöke, hármat pedig a nemzetgyűlés elnöke nevez ki. Ezután a CSA nevezi ki a közszolgálati műsorszolgáltatók elnökeit, azaz a rendszer legjobban a közvetett politikai elosztás jelzővel jellemezhető.

Németország

Az ARD 1950, a ZDF 1963 óta létezik közszolgálatiként a német médiapiacra, emellett jelenleg tíz regionális közszolgálati és hat szakosított közszolgálati jellegű adó működik szerte az országban.

A közszolgálati média Németországban valóban független intézményeket jelent. És bár néha hallani olyanokat, hogy kik és hogyan akarták befolyásolni azt, a szerkesztők az új német demokráciában éberben őröködnék függetlenségük felett. Németországban nemcsak a függetlenség, hanem a kiegyensúlyozottság is fontos szempont, hiszen nem lehet megsérteni azt az államszerződést,²² amit a tartományok és a központi kormány kötöttek annak biztosítására, hogy a közszolgálati célja („objektív áttekintést adni a világról, kiváltképpen

átfogó képet festeni a német valóságról”) minél jobban és széleskörűbben megvalósulhasson. Itt kell megemlíteni, hogy Németországban a közszolgálati szolgálattal külön szabályozhatóság foglalkozik, ami monitorozza a műsorokat, azaz a tartalmi részt felügyeli.

A közszolgálati felügyelet legfelső vezetőtestülete a négy év időtartamra választott hetvenhét tagú televíziótanács (Rundfunkrat), amelybe egy-egy képviselőt delegálnak a szövetségi tartományok, hármat a szövetségi kormány, ketten az evangélikus, ketten a katolikus egyházat képviselik, s egy delegáltja van a zsidó hitközségek központi tanácsának. De ott ülnek a különböző szakszervezeti szövetségek küldöttei, a munkavállalói és a munkaadói szövetségek, az ipari és kereskedelmi kamarák, a környezetvédők, a művészeti szövetségek képviselői is.

Ebben a tanácsban tehát a társadalmi szervezetek²³ is képviselve vannak, azonban, csakúgy, mint nálunk, ez Németországban is állandó bajok forrása. Nem csoda, hiszen a hetvenhét ember semmiben nem tud spontán dűlőre jutni, így a jelentősebb döntések előtt hosszú háttértárgyalások folynak, mégpedig legtöbbször az „egy-egy” alapon, azaz a pártatlanság jegyében egy jobboldali tag mellé kell egy baloldali is, és fordítva. Úgy gondolom, hogy a legnagyobb különbség a magyar viszonyokhoz képest az, hogy Németországban a több évtizede kialakult demokratikus politikai kultúra miatt a pártparitásos alapon működő osztozkodásnak nemcsak hagyományai vannak, hanem egyetértés is uralkodik e téren. A tévétanács választja meg – minimum háromötödös többséggel – a csatornák intendantját, ami nálunk az elnöknek felel meg, és aki felelősséggel tartozik a tévétanácsnak a gazdasági-igazgatási kérdésekben.

A közszolgálati szakmai része Európa ezen részén szinte független a politikától: pártok, kormányok, ellenzékek nem szólhatnak bele a műsorkészítés tartalmi folyamatába, hiszen Németországban úgy tartják, hogy ez csak a szakmára tartozik. Ennek ellenére meg kell jegyezni, hogy a ZDF-et azért hozták létre anno, hogy ellensúlyá legyen az akkor még a mindenkori kormány véleményét tükröző ARD-nek. Mára ebből semmi nem maradt, mindkét közszolgálati csatorna pártatlan (még ha „egy-egy” alapon is), bár néhol még tartja magát az a vélemény, hogy az ARD-nél egy picit a baloldalhoz, míg a ZDF-nél picit a jobboldalhoz húzó újságírók dolgoznak. Azonban a suttogók is elismerik azt, hogy ez egyetlen adásból sem derül ki. Így e két egyenrangú országos közszolgálati csatorna jellegzetes német sajátosság lett az ezredfordulóra.

Dánia

A legkisebb skandináv országban furcsa helyzet állt elő a médiapiacra a XXI. század legelejére: 2002 nyarán a Dán Újságírók Szövetsége az Európai Újságírók Szövetségével karöltve többször is kifejezte ellenérzéseit a dán kormány lépéseivel szemben, amelyek a TV2 közszolgálati csatorna tervezett privatizációjával voltak szoros összefüggésben. De lássuk, hogy mi is vezetett el idáig.

A dán közszolgálati műsorszolgáltatót, az Állami Rádiót (Statsradiofonlen) 1925-ben alapították meg, és a tervek szerint a BBC skandináv megfelelője lett volna. A fentebb már megismert állami műsorszolgáltatási monopólium időszakában nem is volt semmi probléma: a műsorszolgáltatást illetően teljes körű nemzeti konszenzus alakult ki. A kicsiny médiapiacra legfeljebb az keltett érdeklődést, hogy 1951-ben az Állami Rádió megkezdte a televíziós szolgáltatást is, majd 1959-ben átnevezték a ma is használatos DR-re.²⁴

1985-ben aztán a parlament Médiabizottsága – az európai trendek majdnem ötvenyi tanulmányozása után – publikálta a végső jelentését a dán médiapiacról, aminek fő konklúziója a DR monopolhelyzetének feloldása és egy duopol rendszer kiépítése volt. Ennek következtében egyfelől 1988-ban megalapították a TV2-t, ami szintén közszolgálati csatorna, másfelől megkezdte adását az első kereskedelmi műsorszolgáltató, a londoni székhelyű TV3.²⁵ A két közszolgálati adó közötti fő különbség – egészen 2002-ig – a finanszírozásukban volt keresendő, ugyanis míg a DR az előfizetési díjakból tartja fenn magát, addig a TV2 az előfizetési díjakból származó bevétele mellett folytathat reklámtevékenységet is.²⁶

Mind a két közszolgálati műsorszolgáltatót egy-egy bizottság irányítja, felügyeli. A TV2 bizottsága kilenc tagból áll, egy tagot a médiaszakma (általában a televízió állandó alkalmazottai) delegál, két másik tagot az úgynevezett regionális audiovizuális tanácsok küldenek,²⁷ míg a maradék hatot a parlament nevezi ki. A DR bizottsága ezzel szemben tizenegy tagú: egy tagot (az elnököt) a kulturális miniszter nevez ki, a parlament kilenc tagot delegál, míg a maradék egy helyet a DR alkalmazottai tölthetik be.

A tagok megbízása négy évre szól, és egyetlenegyszer meghosszabbítható. Mindkét testület évente jelentést ad ki, amelyben a közszolgálatosság elveinek megfelelően beszámolnak az általuk felügyelt intézmények éves teljesítményéről mind gazdasági, mind szakmai tekintetben. A bizottságok választják meg és felügyelik az úgynevezett Végrehajtó Testületet, amelynek tagjai a mindennapi munkákat végzik el. A rendszert legjobban úgy lehetne jellemezni, hogy gyenge szakmai kontroll áll szemben az erős parlamenti befolyással, amit a tagok számaránya jellemez a legjobban.

2003 elején azonban jelentős változások történtek: a dán kormány elhatározta, hogy áron alul (a becsült 450-550 millió euró helyett mindössze 140 millió euróért) eladja, azaz privatizálja a TV2 csatornát, azzal az indokkal, hogy egy ilyen kicsi országnak nincs szüksége két közszolgálati műsorszolgáltatóra és az ezekkel kapcsolatos dupla kiadásokra. Ezek a változások érintik majd a DR helyzetét is, hiszen a neki járó előfizetési díjat befagyasztják az idei szinten, hogy erősítsék a versenyt a médiapiacon. Az új törvénytervezet 2003. január 1-jén lépett hatályba, ami számos új kérdést vetett fel az európai és a dán médiajogászok számára is.

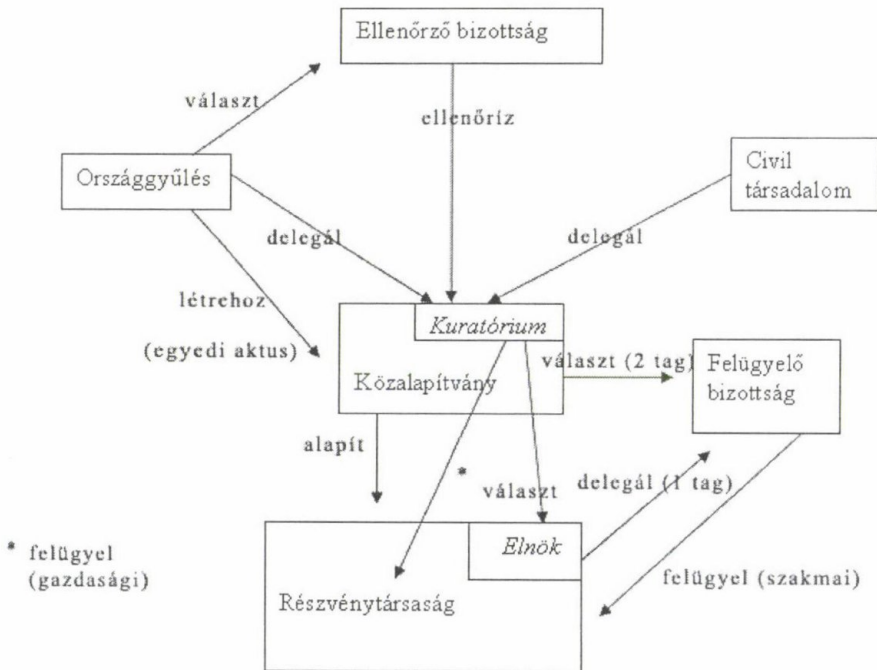
A KÖZSZOLGÁLATI MÉDIAFELÜGYELET HATÁLYOS MAGYAR SZABÁLYOZÁSA²⁸

A hazai médiatörvény alapelve a politikai egyensúlyra törekvés, vagyis olyan testületek létrehozása, amelyekben belül egyetlen politikai-ideológiai nézetrendszer képviselői sem kerülhetnek túlsúlyba. Ezt a politikusok egy túlszabályozott, bonyolult, pártképviseleten alapuló médiafelügyeleti rendszerben találták meg.

A közszolgálati médiafelügyelet terén a médiatörvény IV. fejezete (53–76. §) az irányadó, ami a Közszolgálati műsorszolgáltatók címet viseli. A szabályozás szerint a közszolgálati műsorszolgáltatók egyszemélyes részvénytársaság formájában működnek, melyeknek alapítói, illetve részvényesi jogait meghatározott közalapítványok tagjai gyakorolják. A következőkben sorra veszem a médiatörvény vonatkozó szabályait,

és külön kiemelem az előnyöket és a hátrányokat, illetőleg jelzem az elmúlt évek vitás kérdéseit is. Meg kell jegyezni, hogy a magyar szabályozás nagymértékben épít a német közszolgálati modellre, mind a társadalmi felügyelet bevonásában, mind pedig az intézményi felépítésben.

Az Országgyűlés „a közszolgálati műsorszolgáltatás biztosítására, függetlenségének védelmére”²⁹ 1996-ban egyedi aktsussal létrehozott két közalapítványt (Magyar Televízió Közalapítvány és Magyar Rádió Közalapítvány). Ezzel egy időben átalakította a Hungária Televízió Közalapítványt is, amelyet még 1992-ben alapított az akkori kormány a Duna Televízióval kapcsolatban. Ezek a közalapítványok hozták létre azt a három részvénytársaságot, amelyek célja a közszolgálati médiumok szakmai és gazdasági működtetése és az ezekkel kapcsolatos feladatok ellátása. A közalapítványok kezelőszervei a kuratóriumok, amelyek az Országgyűlés által választott, illetve a törvényben meghatározott szervek által delegált tagokból állnak. Az elmúlt hat évben a legtöbb vitát a szervezeti megoldás váltotta ki, azaz e kuratóriumok felállításának módja. A kuratóriumot a parlament által választott ellenőrző bizottság felügyeli. A részvénytársasággal kapcsolatos gazdasági felügyeletet a kuratórium látja el, a szakmai felügyeletet azonban egy háromtagú felügyelőbizottság gyakorolja. Az 1. ábra az egyes szereplők közötti kapcsolatokat ábrázolja:

1. ábra

Nézzük meg az 1. ábrát közelebbről, és vizsgáljuk meg a komponenseit a médiatörvény logikája szerint haladva. Az Országgyűlés által létrehozott közalapítványok alapították a részvénytársaságokat, amelyek egyszemélyes részvénytársaságokként működnek, és a Gt. szabályai az irányadók rájuk nézve, a médiatörvényben foglalt eltérésekkel. A közala-

pítványok gyakorolják az alapítói és részvényesi jogokat (65. §), de 1. nem változtathatják meg az alapvető tevékenységi kört, 2. nem vonhatnak el vagyont vagy nyereséget, és 3. nem szólhatnak bele tartalmi, azaz műsorkészítési dolgokba. A közalapítványok működésére a Ptk. vonatkozik, a médiatörvényben foglalt eltérésekkel.

Az ügyvezetést a kuratórium által választott elnök látja el, de a Gt. szabályaival ellentétben igazgatóság nem működik mellette. A 67. §. alapján ezt a hatáskört az elnök gyakorolja. Ez természetesen felvetheti azt a dilemmát, hogy ha nincs igazgatótanács (a szabályozás szerint ugyanis az elnök tűnik „egyszemélyes” igazgatótanácsnak), ahova a Gt. szerint a részvényesi jogokat gyakorlók képviselőt delegálhatnak, akkor a magyar médiatörvény szerint ezekről a döntésekről csak utólag értesülhetnek, amikor már csak az elfogadásukról vagy az elutasításukról kell döntenie. A részvényesi jogok gyakorlása jelenti ugyanis a stratégiai döntések meghozatalában történő közvetett és azonnali részvétel és az azokról való tudomásszerzés lehetőségét. A médiatörvénynek ez a megoldása furcsa és vitatható helyzetekhez vezethet, és véleményem szerint a részvénytársaság Gt.-ben megfogalmazott koncepciójával is ellentétben áll. Az elnök megbízási jogviszonyban áll a közalapítvánnyal, és munkájáról beszámol a kuratóriumnak. Igen szigorú összeférhetlenségi szabályok vonatkoznak a részvénytársaság elnökeire, ami e sorok írója szerint is helyes és ésszerű megoldás. Munkája keretében az elnök (71. §) tartalmi és gazdasági kérdésekben is dönt.

A részvénytársaság ügyvezetését a felügyelőbizottság ellenőrzi, amelynek „jogában áll az elnöktől, a társaság dolgozóitól jelentést vagy felvilágosítást kérni, a társaság könyveit, bankszámláját, iratait és pénztárát bármikor megvizsgálni, vagy szakértővel a társaság költségére megvizsgáltatni”.³⁰ E testület három tagból áll, amelyből egyet a részvénytársaság dolgozói delegálnak, a másik kettőt pedig a kuratórium választja. Így finoman szólva is kétséges törvényi szabályozás alakult ki, hiszen a közalapítvány kuratóriuma csak a részvénytársaság gazdasági ügyeit felügyeli *expressis verbis*, a felügyelőbizottság háromból két tagjának (azaz a többséghez elegendő számú tagnak) a megválasztásával azonban a szakmai munka felügyeletébe is beleszólhat.

A közalapítványok kuratóriumainak szabályozása sajnálatos módon a médiatörvény „Achilles-sarka”. A kuratóriumok a közalapítványok kezelőszervei, s mint ilyenek a részvénytársaság közgyűlésének jogait gyakorolják, felügyelik a gazdasági működést (határozataikat egyszerű többséggel hozzák, a tagok több mint felének jelenlétével), és megválasztják a részvénytársaság elnökét (ehhez viszont minősített többség szükséges). A kuratórium legalább negyedévente, az elnökség legalább havonta ülészik, és a kuratórium tagjainak szavazati joga egyenlő.

Személyi összetételében a jelenlegi szabályozás az úgynevezett duális megoldásra épül: ennek a felügyeleti rendszernek (mint azt láthattuk például a német szabályozás esetében) a lényege az, hogy vegyíti a parlamentáris és a korporatív képviseleti rendszert, azaz mind a politikai pártok delegáltjai, mind a civil társadalom tagjai megtalálhatók benne. A cél az, hogy a politikusok a politikai pártatlanságot felügyeljék, míg a civilek a társadalmat képviseljék mint a „nép hangja”. Tagadhatatlan, hogy közvetve a politikusok küldöttjei is a társadalmat képviselik, hiszen az őket delegáló politikusokat demokratikus választásokon a társadalom bízta meg feladatuk ellátásával, ám ezen elv sajnos a közszolgálati felügyelet esetében csak részlegesen érvényesül, hiszen a politikai pártok nyomása sok esetben erősebbnek bizonyul. „A kuratóriumok az országgyűlés által választott, illetőleg az e törvényben meghatározott szervezetek által delegált tagokból állnak.”³¹ A kuratórium elnökségét a

parlament által delegált tagok alkotják. Itt először érdemes a törvényi szabályozását megismerni mindkét kuratóriumi „rétegnek”, azután pedig röviden ismertetni az elmúlt hat év gyakorlatában megjelent számos problémát.

Kezdjük az egyszerűbbel, a „sima” kuratóriumi tagokkal. A médiatörvényben kategóriák szerint nevesített országos érdek-képviselési és szakmai szervezetek delegálják a kuratóriumok nem elnökségi tagjait. A Magyar Rádió és a Magyar Televízió kuratóriumába összesen huszonegy-huszonegy tagot, míg a Hungária Televízió Közalapítvány kuratóriumába huszonhárom tagot lehet megválasztani. Delegálásra olyan szervezetek jogosultak, amelyeket az ORTT nyilvántartásba vett, aminek egyetlenegy feltétele az, hogy az adott szervezetet „a jelentkezésre való felhívás közzététele előtt legalább két évvel a rá vonatkozó szabályok szerinti bírósági (hatósági) nyilvántartásba bejegyezték”.³² A delegált kuratóriumi tagok megbízása egy évig tart, azaz a kuratóriumi elnökség egy ciklusához négy delegálti ciklust kötött a jogalkotó. Az egyes kategóriákban (példának okáért: a nyugdíjasok országos érdek-képviselési szervei, a sport országos érdek-képviselési szervei, az emberi jogi országos szervezetek, a négy nagy történelmi egyház, a kiségyházak, az újságírók országos szakmai szervei vagy a szakszervezetek országos szövetségei egy-egy főt delegálhatnak – 56. §) a különböző jelöltek között közjegyző és a jelölő szervezet képviselőjének jelenlétében történő sorsolással döntenek.

A civil kurátorok helyzete számos nyugtalanító kérdést vet fel, többek között olyankor, hogy van-e esélye annak, hogy ezek a civil szervezetek a politikai játszmák áldozati lesznek, vagy hogy saját magukon kívül kit képviselnek ezek a kurátorok. Megválasztásukat eddig minden évben hol halkabb, hol hangosabb botrányok kísérték.

Sokan humorizáltak ezeken a civil szervezeteken, én azonban úgy gondolom, hogy ez az egész procedúra inkább szánalmas, mintsem vicces vagy szórakoztató. E szervezetek közül többnek a képviselői is elismerték különböző interjúkban, hogy nem értenek sem a média szakmai részéhez, sem a hosszú távú médiapolitikához, így egy évig rájuk bízni a médiakérdések felügyeletét legalábbis elgondolkodtató. Mivel a törvényhozók a médiatörvény megszületésekor – a diszkrimináció elkerülése okából – nem akartak nevesíteni egyetlen szervezetet sem, előfordulhat, hogy nagy múltú, jelentős tagsággal rendelkező szervezetek „véreznek el” a sorsoláson jelentéktelenebb ellenfelükkel szemben, azaz nem a releváns szervezetek kerülnek be, mint ahogy – gondolom én – a törvényalkotó eredeti szándéka volt.

A második problémát a delegált tagok egyéves mandátuma veti fel. Ez az egy év még arra is kevés, hogy, ironikusan mondva, a kuratóriumi ülés termét megtalálja valaki, aki nem járatos a közmédiák épületében, nemhogy arra, hogy hozzászokjon a dolgok menetéhez, és megismerje azokat. Mivel a teljes kuratóriumnak csak „legalább negyedévente” kell üléseznie, így egy delegált kurátor – egy öt-hat órás üléssel számolva – tiszta időben körülbelül egy teljes napot (4 x 6 = 24 óra) tölt el a közszolgálati médiumok ügyeivel foglalkozva az év 365 napjából, ami elmondhatatlanul kevés.

Harmadik probléma, hogy a civil szféra érdeklődése sajnos messze elmarad a várttól. Ennek okai között mindenképpen megemlíthetők a közszolgálatban uralkodó áldatlan állapotok, a társadalmi megbecsülés hiánya vagy akár a kuratóriumban betöltött „másodhegedüsi” szerep. Bár úgy gondolom, hogy olyanok jelentkeznek társadalmi kurátornak, akiket az ügy iránt érzett elkötelezettségük vezérel, azt azért meg kell említeni, hogy bár a szavazatuk értéke ugyanolyan, mint a kuratórium elnökségéé, a tiszteletdíjak pénzügyi vonatkozásai már nem ezt mutatják. A médiatörvény 63. §-a értelmében az elnökség tagjai az or-

szágyűlési képviselők alapdíjának 140%-át, az elnök a 200%-át, az elnökhelyettes pedig a 180%-át kapják kézhez költségtérítés mellett. Ennek fényében igen nagy a differencia, hiszen a társadalmi kurátorok mindössze költségtérítésre tarthatnak igényt, hiszen a munkájuk arányaiban nem ennyivel kevesebb a kuratórium életében.

Negyedik problémának a fantomszervezetek kérdése tűnik, hiszen a törvény nem szab túl szigorú korlátokat az ORTT nyilvántartásába való bekerüléshez. Mi több, ha egy szervezet megfelel az egyetlen feltételnek, azaz minimum két éve be van már jegyezve, akkor az ORTT nem tagadhatja meg a nyilvántartásba vételét. Azt tehát nem vizsgálhatja, hogy ténylegesen működik-e a szervezet, vagy hogy hány tagja van, sőt, ha a bírósági vagy hatósági bejegyzésére országos szervezatként került sor, az ORTT még akkor sem utasíthatja el, ha az elnevezésből egyértelműen kitűnik, hogy regionális szervezetről van szó (például pár éve a Nők a Balatonért Egyesület vagy a Fiatalok a Polgári Debrecenért Egyesület).

Úgy gondolom, hogy ennyi példának elegendőnek kellett volna lennie ahhoz, hogy a törvényhozók is belássák: ezt a megoldást jó lenne minél előbb megszüntetni, hiszen éppen a törvény szellemét sérti nagymértékben.

Ha a kuratórium másik felét, az elnökséget – amely még ennél is nagyobb viharokat kavartak a magyar médiapiacra – vizsgáljuk meg, láthatjuk, hogy az Országgyűlés mindhárom kuratóriumba külön-külön legalább nyolc tagot választ a képviselők több mint felének szavazatával, egyenként. A tagok egyik felét a kormánypárti, másik felét az ellenzéki képviselőcsoportok jelölik úgy, hogy minden képviselőcsoportból legalább egy jelöltet meg kell választani. Helyhiány miatt ezen írás nem térhet ki a kuratóriumokat körülvevő politikai csatározásokra, csak röviden, utalásképpen említeném meg az 1998 és 2002 között működő csonka kuratóriumokat vagy a 2002-es választás utáni helyzetet, ahol a Médiatörvény 55. §-ának (9)-es bekezdése és az Alkotmánybíróság 22/1999 (VI. 30.) határozata alapján az FKgP képviselője semlegesnek minősült. Mindkét helyzet formáljogilag helyes, ám a médiatörvény szellemével ellentétes volt. Látható tehát, hogy a jelenlegi törvényi szabályozás nem jól működik a gyakorlatban.

Utolsóként röviden említeni kell a közalapítványok ellenőrző szervét, az ellenőrző bizottságot, amely három főből áll (az elnökből és két tagból). Az elnököt és egy tagot az ellenzéki képviselőcsoport(ok), a másik tagot a kormánypárti képviselőcsoport(ok) jelölik a kuratóriumi elnökségre irányadó szabályok szerint, azzal a jelentős eltéréssel, hogy országgyűlési képviselő is jelölhető. Jogkörük a tájékoztatáskérés és az iratbetekintés, azonban a kuratóriumra nézve kötelező döntést nem hozhatnak. Ha jogellenességet tapasztalnak, akkor értesítik az Országgyűlés elnökét és az Állami Számvevőszéket.

Sajnálatos módon a médiatörvény tehát „nemhogy kiküszöbölte volna a politika közvetlen beavatkozását, ellenkezőleg: intézményesítette azt”³³ a közszolgálati média területén. Számomra úgy tűnik, hogy a mai magyar szabályozási rendszer az erőtlen társadalmi részvétellel „megfejt” politikai kiegyensúlyozás rendszerére épül, ezért a magyar közszolgálati médiafelügyelet az „európai út” helyett a Mancini által fentebb idézett olasz utat követi. E sorok írójának reményei szerint a helyzet valamelyest normalizálódhat az Európai Unióhoz való csatlakozásunkkor, azonban a magyar politikai élet szereplőinek rá kéne vésniük, hogy bár a média „élet és halál kérdése”, az értelmes és szakmailag megalapozott konszenzus többet ér a nyílt konfrontációnál.

JAVASLATOK

Végignézve a magyar közszolgálati médiafelügyelet szabályozását és gyakorlati problémáit, valamint ezt összevetve európai társaival, számos olyan észrevétel és javaslat merül fel, amely talán segítheti a magyar rendszer jobbá tételét.

Először azt érdemes megvizsgálni, hány közszolgálati adóra van szüksége egy ekkora országnak. Úgy gondolom, hogy a Magyar Rádió intézménye megtartása mellett egy darab közszolgálati televízióadóra lenne csak szükség,³⁴ hiszen az adófizetők pénzéből felesleges és szükségtelen kettőt finanszírozni. Azt gondolom, hogy a két közszolgálati televízió (Magyar Televízió, Duna Televízió) alapjaira egy teljesen újat kellene szervezni. Ez természetesen nem jelentené azt, hogy ennek az új adónak egy csatornája lenne, hiszen a tematizálás, a tematikus csatornák számának növelése a jövő útja. Mind a finanszírozás, mind a felügyelet szempontjából kedvezőbb lenne egy, a mostaninál átláthatóbb rendszer működtetése hazánkban.

Az angol rendszerből véleményem szerint átvehető lenne a Királyi Charta (természetesen nálunk nem királyinak hívnák), amivel a közszolgálati adók egy meghatározott időre kapnák az alapító dokumentumaikat és a feladataikat. Ez azért lenne kívánatos, mivel a médiatörvény technikai részletei alig hét év alatt elévültek, és a technika fejlődésének mai állása mellett nyolc-tíz (vagy még kevesebb) évnél távolabbi időre nem nagyon lehet tervezni a média területén. Ebben a dokumentumban részletesen – a mainál részletesebben – kéne rögzíteni az intézmények feladatait, ami jobb és pontosabb ellenőrzést tenne lehetővé.

A következő lépés a megfelelő gazdasági forma megtalálása. Gálik Mihály több helyen is kifejtette,³⁵ hogy a mostani közalapítványi forma, amelynek „van egy egyszemélyes részvénytársasága”, tarthatatlan, hiszen a döntési szintek megkettőződnek, a szervezet agyonbonyolított, és emiatt nemcsak a belső elszámolás és ellenőrzés, de a külvilággal való gazdasági kapcsolattartás is nehézkes.

Az ellenőrzés, a beszámoltatás, azaz a közszolgálati médiafelügyelet a rendszer egyik kulcsa. A megfelelő ellenőrzésnek két dologra is ki kell terjednie: 1. először is arra, hogy valóban közszolgálati-e az adott adó, azaz megfelel-e a fent emlegetett dokumentumok elvárásainak, 2. másrészt pedig arra, hogy a napi működés során milyen eredményeket és értékeket produkál.

Összegezve az eddig elmondottakat, álláspontom szerint az *ideális kuratórium*nak három részből kellene állnia:

1. Egy részt a politikusok delegálnának, mivel a realitás az, hogy a politika kizárása nem lehetséges még egy darabig Európa ezen felén. A kormánypárt(ok) és az ellenzéki párt(ok) ötven-ötven százalékban delegálnának, de az egyes oldal képviselőinek szavazata csak a parlamenti mandátum arányában számítana (ha például négy párt van az egyik oldalon, akkor ebből az egyik párt képviselőjének szavazata az 50% 25%-át érné).

2. A második részt a pontosan meghatározott szakmai szervezetek jelöltjei alkotnák, ideértve az adott intézmény dolgozóinak képviselői szerveit is.

3. A harmadik részbe pedig a jelentősebb civil szervezetek és a nagy tekintélyű országos hatáskörű intézmények jelöltjei kerülnének. E szervezetek kötelezettsége lenne több jelöltet is ajánlani, amelyek közül választani vagy sorsolni lehetne.

Megfontolásra érdemes az a megoldási lehetőség is, hogy a delegáltak nem azonos időre kapnák a mandátumukat, azaz mindegyik jelölő (az Országgyűlés, a szakmai szerve-

adók számára meg kell teremteni a lehetőséget, hogy a legmodernebb technológiákat használhassák, ezzel is közelebb jutva az egyre inkább a digitális világban élő közönséghez.

A finanszírozás kényes területét nagyon röviden érintve azt gondolom, hogy két fő út látható: az egyik szerint a meghatározott közszolgálati feladatokhoz a GDP egy bizonyos százalékának (vagy ezrelékének) a hozzárendelése, ami évről évre kiszámítható, átlátható rendszert teremtene. Úgy vélem, hogy ezt nem csupán a feles költségvetési törvényben kéne szabályozni, hanem egy kétharmados törvényben (akár az Alkotmányban is!), hiszen ez egyben azt is jelentené, hogy kevésbé lenne a politikai viharoknak a közszolgálat kitéve. A másik út az idén eltörölt előfizetési díj önálló adónemként való bevezetése lenne, amely az arányos közteherviselés elvén nyugodna.³⁸ Jövedelemarányos volta természetesen azt jelentené, hogy egy kisnyugdíjasnak és egy topmenedzsernek nem ugyanannyit kellene fizetnie. Felmerülhet azonban a kérdés, hogy miért fizessen az, aki nem nézi vagy nem hallgatja a közszolgálati csatornákat. Erre a válasz ott keresendő, hogy nem azért kell fizetni, mert nézi valaki, hanem azért, mert „a köztvéve fenntartása éppúgy közügy, ahogy a kórházaké, függetlenül attól, hogy az adófizető egészséges vagy beteg-e”. Akármelyiket választanánk is e két út közül, azt úgy kell megvalósítani – az Európai Unió ajánlásainak megfelelően –, hogy a versenyt semmiképpen ne torzítsa a szükségesnél nagyobb mértékben.

KONKLÚZIÓ

Nem kétséges, hogy a közszolgálati média új kihívások elé néz az elkövetkező időben. Több-kevesebb sikerrel vette az akadályokat a kereskedelmi csatornák megjelenését követően, hiszen – mint láttuk – vannak sikeresebben lavírozó (BBC) és kevésbé sikeres (RAI) műsorszolgáltatók. A digitális technológia kihívásaira és az internet elterjedésére válaszolva, ezen igények ügyes és gyors felismerésével, úgy gondolom, a közszolgálati média visszanyerhet valamennyit az elveszett pozícióiból.

A kérdés tehát az, hogy szükség van-e egyáltalán közszolgálati médiára. Úgy gondolom, a kérdésre csak egy válasz létezik, mégpedig az, hogy igen, szükség van rá. Szükség van rá, mert – John Keane korábban idézett gondolatait követve – vannak, akik egy olyan kisebbséghez tartoznak, amelyet nem elégítenek ki a kereskedelmi csatornák. Szükség van rá, hiszen a kereskedelmi adókon folyó közszolgálati adókat átítatja a kereskedelmi műsorszolgáltatás nyelvezete, gépezete, azaz szinte szükségszerűen hamis kép alakul ki (gondoljunk csak a hatásvadász aláfestő zenékre vagy az összekötő szövegekre). Szükség van rá, hiszen az Európai Unió is elismerte létjogosultságát, és a csatlakozásunk után sem fenyegeti a megszüntetés veszélye. Szükség van rá, hiszen hozzátartozik történelmünkhöz és az európai történelemhez is.

Szükséges azonban az is, hogy megváltozzon, hogy jobban alkalmazkodjon az emberek igényeihez. Szükség van rá, hogy ezekhez az igényekhez egy nagyon keskeny sávon mozogva válaszoljon, hiszen ha elitista módon reagál, akkor egy vékony réteg fogja csak nézni, ha populista módon reagál, akkor elveszíti közszolgálati jellegét. Ezért szükség van arra, hogy a feladatait pontosan meghatározzák, és ezekhez a feladatokhoz egy jól körülhatárolt pénzüsszeget rendeljenek a törvényhozók. Ezzel lenne megállítható az a folyamat, hogy az éppen regnáló kormányok rendkívüli segélyekkel, kezességvállalásokkal vagy tar-

tozásátvállalásokkal „segítsék” a közszolgálati médiumokat, amivel összességében rosszabb helyzetet teremtenek. Szükség van tehát a politikai szereplők önkorlátozására, azon helyek depolitizálására, ahol nem feltétlenül szükséges a politika jelenléte, valamint a szakmaiság jobb és teljesebb érvényesülésére.

Megállapíthatjuk, hogy a magyar médiatörvény annak ellenére túl nagy szerepet szán a jognak, hogy fentebb láthattuk: a jog csak az egyik eszköze az irányításnak. A jogi szabályozás ugyanis egymagában nem oldhatja meg a feszültségeket, viszont a hiánya vagy a rossz szabályozás véglegesen elronthatják a tömegkommunikációt és a közszolgálati médiát. Nem felejthetjük el azonban, hogy a médiatörvényt meghozó hatpárti konszenzus fő célja egy újabb médiaháború elkerülése volt, így a politika értelemszerűen háttérbe szorította a szakmaiságot.

Amire tehát nagy szükség lenne a magyar médiajogi szabályozás jobbá tételéhez, az a politikai kultúra színvonalának javulása, a valódi politikai akarat a konszenzuskeresésre, és nem pusztán az érdekeket palástoló hamis szólások hangoztatására. Hiszen mindannyian jól tudjuk, hogy a jó szabályozás meghozatalához szükség van demokratikus, kompromisszumképes politikai kultúrára is. Fontos lenne, hogy a politikusok számára a közszolgálati média ne csupán érdekérvényesítésre, de a közösség valódi szolgálatára is alkalmas eszköz legyen, de legyen olyan cél is, amely a társadalom jobbítására is hivatott, amely a társadalom minden rétegéhez, pártállástól függetlenül szól.

Első mondatomban azt kérdeztem, hogy „ki lát esélyt arra, hogy a parlamentben lévő és hosszú ideig ott maradó miniszterek, pártok le fognak ülni egymással és okosan, normálisan, megegyező hangnemben” fognak tárgyalni egymással, és azt kívántam bizonyítani, hogy nem csak rossz és pesszimista forgatókönyv létezik. Amíg azonban ez meg nem valósul, utolsó kérdésként álljon itt a demokrácia egyik régi dilemmája: ki őrzi az őrzőket, azaz ki felügyeli a felügyelőket. És ez a kérdés mindaddig megmarad, amíg a politikai kultúra észre nem veszi, hogy a közszolgálat „egyetlen urat szolgál: a közönséget.”³⁹

JEGYZETEK

¹ Bajomi-Lázár, P. (2000): *Közszolgálati rádiózás Nyugat-Európában*. 140–141.

² 4th European Ministerial Conference on Mass Media Policy (Prague, 7–8 December 1994).

³ 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról.

⁴ Médiatörvény 22. § (1) és 2. § 17. és 20.

⁵ Ennek oka, hogy véleményem szerint a fogalmi kettéválasztás felesleges, hiszen a helyi közműsor-szolgáltató a közszolgálati műsorszolgáltató összes ismertetőjegyével rendelkezik.

⁶ Hjarvad, S. (1999): TV news in competition, 49. – Az első, értelmező oszloppal e sorok írója egészítette ki a táblázatot.

⁷ Keane, John (1991): *Média és demokrácia*. 64.

⁸ Erről bővebben lásd Samu, M. (2000): *Jogpolitika*.

⁹ A médiatörvény szóhasználatával: „üzemben tartási díj” (79. § [1]–[4]).

¹⁰ Idézi Bajomi-Lázár, P. (2000): *Közszolgálati rádiózás Nyugat-Európában*. 20.

¹¹ Itt kell megjegyezni, hogy ellentétben a magyar gyakorlattal, ami körülbelül 60%-os fizetési hajlandóságot mutatott a legjobb időszakokban is, az Egyesült Királyságban ez az arány 97–98%-os. Az előfizetési díj angol megnevezése *licence fee*, amiről a BBC egyik kiadványában megjegyzi, hogy napi szintre lebontva kevesebb, mint 30 penny a díj, amiért még egy zacskó chipset sem vehet az angol polgár.

¹² Board of Governors, ami körülbelül azonos a magyar médiatörvény által szabályozott közszolgálati kuratóriumokkal.

¹³ BBC Extending Choice, 1992.

¹⁴ Ente Italiano Audizione Radiofoniche – EIAR.

¹⁵ Ezek főleg műsorpolitikai döntések voltak (csatorna-átszervezések, műsoridő-változtatások, illetve -elmozdítások).

¹⁶ *Le Monde*, 2002. március 25.

¹⁷ Mancini, P. (1991): *The Public Sphere and the Use of News in a Coalition System of Government*. 139.

¹⁸ A törvénytervezet szerint a parlament gyakorolná az ellenőrzést a közszolgálati média felett, és erős fékek épülnének bele a kormánytöbbség „féken tartására”. Az 1975-ös törvény 1990-es módosítása csak jelentéktelen problémákat érintett, míg az 1997-ben elfogadott Új Média törvény főleg a szabályozó hatóságokkal, az új technológiai megoldásokkal és trösztellenes szabályozásokkal foglalkozik.

¹⁹ Haute Autorité de la Communication Audiovisuelle.

²⁰ Commission Nationale de la Communication es des Libertés.

²¹ Conseil Supérieure de l’Audiovisuel (CSA).

²² Rundfunkstaatsvertrag (RStV). A hatályos módosítás 2001. január 1-jén lépett életbe.

²³ Szabályozástechnikailag megfontolásra érdemes az, hogy a társadalmi szervezeteknek egy adott delegált helyre három jelöltet kell állítani a soraikból (amelyből egynek nőnek kell lennie), és ebből a három személyből választják ki a végleges delegáltat.

²⁴ Danmarks Radio-TV.

²⁵ A londoni székhely fő oka az indokolatlanul szigorú dán reklámszabályozás kijátszása.

²⁶ Az előfizetési díjból a következőképpen részesednek: DR – 82,1%, TV2 – 16,8%, egyéb – 1,1%.

²⁷ A TV2-nek nyolc regionális csatornája van, amelyek szervezetenként és szakmailag különállóak és függetlenek a TV2-től, azonban az anyagi forrásait a központi TV2 biztosítja. Ezen regionális csatornák munkatársai alkotják a regionális audiovizuális tanácsokat, amelyek tagokat delegálhatnak a TV2 felügyeleti szervébe.

²⁸ E részen belül, ha külön nem jelzem, akkor a hivatkozott törvénycikkek az 1996. évi I. törvényre vonatkoznak.

²⁹ Média törvény 53. § (1).

³⁰ Média törvény 73. § (1).

³¹ Média törvény 55. § (2).

³² Média törvény 57. § (3).

³³ Halmi, G. (1997): *Médiaháború: szabadság és szabályozás*.

³⁴ Ennek az adónak viszont mind földfelszíni sugárzással, mind pedig műholdas sugárzással elérhetőnek kellene lennie, gondolva a határon túl élő magyarokra is.

³⁵ Gál, M. (2001): *Média gazdaságtan 1–2*.

³⁶ Itt kell megjegyezni, hogy a közszolgálati műsorszolgáltató gazdasági működési formájával való foglalkozás (részvénytársaság legyen, vagy egyéb szervezeti megoldás) túllépi e dolgozat kereteit, ezért erre fentebb is csak röviden utaltam, és az ábrákba sem foglaltam bele.

³⁷ http://www.bbc.co.uk/info/bbc/acc_govs_monthly.shtml

³⁸ Bajomi-Lázár Péter: Függetlenség és előfizetési díj. *Népszava*, 2002. szeptember 3.

³⁹ McLeish, R. (1988): *The technique of radio production*. 8.

IRODALOM

Bajomi-Lázár, P. (1999): Dicső múlt, kétes jövő. Közszolgálati média Nyugat-Európában. In Csermely, Á. – Ráduly, M. – Sükösd, M. (szerk.) (1999): *A média jövője*. Budapest, Média Hungária Kiadó.
Bajomi-Lázár, P. (2000): *Közszolgálati rádiózás Nyugat-Európában*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.

BBC vagy RAI? – A közszolgálati média jövője (2001) (keresztal-beszélgetés). *Médiakutató*, 5. szám.

Beszterczey, G. (1999): A BBC: Melyik köz, milyen szolgálat? In Csermely, Á. – Ráduly, M. – Sükösd, M. (szerk.) (1999) *A média jövője*. Média Hungária Kiadó, Budapest.

- Curran, J. (1991): Rethinking the media as public sphere. In Dahlgreen, P. – Sparks, C. (eds.) *Communication and Citizenship*. London & New York, Routledge.
- Csch. G. (1999): Hogyan módosuljon a médiatörvény. In Csermely, Á. – Ráduly, M. – Sükösd, M. (szerk.) (1999): *A média jövője*. Budapest, Média Hungária Kiadó.
- Csch. G. – Sükösd, M. (1999): *Médiajog és médiapolitika Magyarországon. I.* Médiajog. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Csermely, Á. – Ráduly, M. – Sükösd, M. (szerk.) (1999): *A média jövője*. Budapest, Média Hungária Kiadó.
- Gálik, M. (1995): A közszolgálati jelene és jövője – nálunk és másutt. In Terestyéni, T. (szerk.) (1995): *Közszolgálati a médiában*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport.
- Gálik, M. (2001): *Médiagazdaságtan 1-2*. Budapest, Aula Kiadó.
- Halmi, G. (1997): Médiaháború: szabadság és szabályozás. *Beszélő*, III. folyam, II. évfolyam, 8–9. szám.
- Hjarvad, S. (1999): *TV news in competition*. Copenhagen, Samfundslitteratur.
- Keane, John (1991): *Média és demokrácia*. Budapest, Helikon Kiadó.
- Kertész, K. (2001): A média szabályozása az Európai Unióban és Magyarországon. *Médiakutató*, 2. szám.
- Mancini, P. (1991): The Public Sphere and the Use of News in a Coalition System of Government. In Dahlgreen, P. – Sparks, C. (eds.): *Communication and Citizenship*. London & New York, Routledge.
- McLeish, R. (1988): *The technique of radio production*. London & Boston, Focal Press.
- Miquel, P. (1984): *Histoire de la Radio et de la Télévision*. Paris, Librairie Académique Perrin.
- Oreja, M. (1998): Report from the High Level Group on Audiovisual Policy. http://europa.eu.int/comm/avpolicy/legis/key_doc/hlg_en.htm
- Pedersen, J. F. (2000): The role and functioning of public service broadcasting in Denmark. <http://www.b92.net/events/conference/speech-denmark.html>
- Reding, V. (2000): What prospects for public television in Europe? http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=SPEEC11/00/2790|AGED&lg=EN
- Samu, M. (2000): *Jogpolitika*. Budapest, Rejtjel Kiadó.
- Splichal, S. (1994): *Media beyond socialism: theory and practice in East-Central Europe*. Oxford, Westview Press.
- Szilády, Sz. (1997): Közszolgálati és társadalmi felügyelet: a német és az osztrák modell. *Beszélő*, III. folyam, II. évfolyam, 8–9. szám.
- Terestyéni, T. (szerk.) (1995): *Közszolgálati a médiában*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport.
- Woods, M. L. (2003): Broadcasting Regulation by the European Community. In: Comparative Analysis of the media legal frameworks in the region to the EU standards, South-Eastern European Network of Associations of Private Broadcasters. (Kézirat.)